

Pere Antoni Pons

10 Novembre 2020

Pere Antoni Pons (Campanet, Mallorca, 1980). Periodista i escriptor. Ha publicat, entre altres, els reculls de poemes *El fibló i la festa* (2003), *Fervor tan fosc* (2006), *Aquí, on passa tot* (2017) i *Canvi de guàrdia* (2019), els llibres entrevista *La vida, el temps, el món: sis dies de conversa amb Joan Francesc Mira* (2009), *Guillem Frontera. Paisatge canviant amb figura inquieta* i *Conversaciones con Jean Marie del Moral* (2018), les novel·les *La felicitat dels dies tristos* (2010), *Tots els dimonis són aquí* (2011) i *Si t'hi atreveixes* (2014) i el llibre de perfils *Un arxipèlag radiant* (2019). Col·labora regularment en premsa fent entrevistes, articles d'opinió, crítica literària i d'art, i reportatges i cròniques de temàtica cultural i sociopolítica.

Nathaniel Hawthorne (Salem, Massachusetts, 1804 – Plymouth, New Hampshire, 1864) és, sens dubte, un dels iniciadors més rellevants del conte modern. Nascut a Estats Units a començaments del segle XIX, va articular la seva literatura allunyat dels corrents literaris del seu temps, amb uns contes admirables que parteixen de situacions al límit entre l'imaginari i el real. Després de la publicació de *La lletra escarlat* el 1850, va tenir una gran influència sobre la literatura nord-americana, fins al punt que Herman Melville, aconsellat per Hawthorne, va canviar substancialment alguns fragments de *Moby Dick*, i li va dedicar la novel·la. Contundent i amb una saviesa narrativa insòlita va encetar camins seguits més tard pels mestres del gènere. Amb narracions com «Wakefield» prefigura, en paraules de Borges, el món de Herman Melville o el de Kafka. «Mort Hawthorne—segueix Borges—, els altres escriptors van heretar la seva manera de somiar». Edgar Allan Poe, que va mostrar sempre per Hawthorne la devoció deguda al mestre admirable, deia que «el senyor Hawthorne és original en tots els sentits», per acabar afirmant que «té l'estil més pur, el gust més fi, la millor erudició, l'humor més delicat, el dramatisme més commovedor, la imaginació més radiant i l'enginy més consumat». El conte que publiquem apareix al recull *L'holocaust de la Terra* (Quaderns Crema, 1997), en traducció de Joan Sellent.

Em fascina aquest conte de Nathaniel Hawthorne per una raó tan senzilla com terrible: és una de les coses més espantosament pessimistes que he llegit mai.

Al·legòric però ple de vitalitat –una vitalitat en última instància desesperada i fúnebre, això sí–, és un conte que funciona, tot alhora, com una admonició contra les pretensions del redemptorisme, com un escarni de les ànsies de progrés, com un rebuig de les idees i les esperances del puritanisme i de la seva insensata i destructiva voluntat de puresa.

I el més interessant és que Hawthorne va escriure'l en un indret i en un moment històric –els Estats Units d'Amèrica del segle XIX– en què gairebé tot apuntava en la direcció contrària que ell estableix al conte. Als Estats Units del XIX, la possibilitat de crear un país més democràtic i lliure, d'organitzar una societat més justa i millor, de donar forma a uns homes i unes dones més nets i més moralment emancipats, encara era molt viva. La utopia era difícil, com sempre i pertot, però era plausible. O concebible, si més no.

Hawthorne sabia, però, que l'excepcionalisme americà no tenia res d'excepcional. Que no podia tenir res d'excepcional. Perquè, al capdavall, l'arrel del problema –la llavor de la desgràcia, el martell de la condemna– no són les societats ni els països ni les èpoques, sinó el cor humà, «aquella caverna immunda».

Horrorós i esplèndid, *L'holocaust de la Terra* és la Bíblia descreguda dels fatalistes. Si més no, del fatalista que signa aquest text.

L'holocaust de la Terra

En una certa ocasió —que pot pertànyer al passat o al futur, però això té una importància escassa o nul·la—, tot aquest ample món s'havia sobrecarregat tant d'antigalles inútils que els seus habitants van decidir desempallegar-se'n fent una foguera general. El lloc triat, a instàncies de les companyies d'assegurances i tan avinent com qualsevol altre del planeta, era una de les prades més extenses de l'Oest, on no es podia exposar cap habitatge humà al perill de les flames, i on una immensa congregació de públic podria admirar còmodament l'espectacle. Tenint com tinc una flaca per esdeveniments d'aquest tipus, i també imaginant que la il·luminació de la foguera podria revelar alguna veritat moral profunda, fins ara oculta entre la boirina o les tenebres, m'ho vaig fer venir bé per desplaçar-me fins allà i ser-hi present. Quan hi vaig arribar, la pila de deixalles condemnades a les flames era encara relativament petita però ja hi havien aplicat la torxa. Al mig d'aquella plana sense límits, en la foscor del vespre, com una estrella llunyana i solitària en el firmament, era a penes visible una resplendor tremolosa que ningú hauria dit que es convertiria en una flamarada tan ferotge. A cada moment, però, arribaven caminants, dones amb els davantals arremangats, homes dalt de cavall, carretons, feixucs carros de mudances i altres vehicles grans i petits, de lluny i de prop, carregats d'articles que no es consideraven bons sinó per ser cremats.

—Quins materials s'han fet servir per encendre les flames? —vaig preguntar a un espectador, perquè tenia ganes de conèixer tot aquell procés des del començament fins al final.

La persona a qui m'havia adreçat era un home circumspecte, que devia tenir uns cinquanta anys i es veia que també havia vingut a contemplar l'espectacle; de seguida em va semblar que havia sospesat per si mateix l'autèntic valor de la vida i de les seves circumstàncies, i que per tant tenia poc interès personal per cap judici que el món pogués formar-se'n. Abans de contestar la meua pregunta em va mirar a la cara, il·luminada per la claror del foc.

—Ah, combustibles molt secs —va contestar— i extremament adequats a aquest propòsit: de fet, ni més ni menys que diaris d'ahir, revistes de fa un mes i fulles seques de l'any passat. I ara arriben alguns trastos antiquats que cremaran com un manat d'encenalls.

Mentre parlava, uns homes d'aspecte tosc van avançar fins arran de foguera i va semblar que hi tiraven totes les deixalles del departament d'heràldica —blasons d'escuts d'armes, segells i divises de famílies il·lustres i arbres genealògics que es remuntaven, com línies de llum, fins a la boirina dels segles de tenebra, juntament amb estrelles, garroteres i gorgeres brodades—, cada una de les quals, per molt que pogués semblar una galindaina insignificant als ulls dels no iniciats, havia posseït en altres temps un immens significat, i sens dubte encara figurava, en opinió dels devots de les glòries passades, entre els fets morals i materials més valuosos. Barrejades amb aquesta pila confusa, que immediatament era llençada al foc a braçades, hi havia un gran nombre d'insígnies de la cavalleria, entre elles les de totes les reialeses europees i la legió d'honor de Napoleó, les cintes de la qual s'enredaven entre les de l'antic orde de Sant Lluís. També hi havia les medalles de la nostra pròpia societat de Cincinnati, per mitjà de la qual, segons ens diu la història, va estar a punt d'instituir-se un orde de cavallers hereditaris amb els regicides de la Revolució. I, a més, hi havia les patents de noblesa de comtes i barons alemanys, *grandes de España* i pars anglesos, des del corcat document amb la firma de Guillem el Conqueridor fins al pergamí més recent de l'últim lord que havia rebut els seus honors de la mà insigne de la reina Victòria.

A la vista dels densos volums de fum, barrejats amb vívids dolls de flames que brollaven arremolinats d'aquesta pila immensa de distincions mundanes, la multitud d'espectadors plebeus va deixar anar un crit d'alegria i es va posar a aplaudir amb un èmfasi que va fer ressonar el firmament. Era el seu moment de triomf, aconseguit després de tants segles, sobre unes criatures fetes del mateix fang i amb les mateixes xacres espirituals que s'havien atrevit a assumir uns privilegis només atribuïbles a la destresa superior del Cel. Però ara s'acostava corrents a la pila flamejant un home de cabells grisos, de majestuosa presència i amb un abric d'on semblava que li haguessin arrencat una estrella o alguna altra insígnia de rang. No duia els senyals del poder intel·lectual a la cara, però conservava el posat —la dignitat habitual i gairebé innata— d'un home que havia nascut amb la consciència de la seva superioritat social i no l'havia vista mai qüestionada fins aquell moment.

—Gent! —va exclamar, mirant les ruïnes d'allò que era més valuós als seus ulls, amb dolor i amb sorpresa però també amb una certa dignitat—. Gent! ¿Què heu fet? Aquest foc està consumint tot el que assenyalava el vostre allunyament de la barbàrie, tot el que hauria impedit que hi tornéssiu a caure. Nosaltres, els homes dels ordes privilegiats, som els que havíem mantingut viu, segle darrere segle, el vell esperit cavalleresc, el pensament sensible i generós, la vida més elevada, més pura, refinada i sublim! I amb els nobles destruïu també el poeta, el pintor, l'escultor... totes les belles arts; perquè nosaltres érem els seus protectors i vam crear l'ambient adequat perquè florissin. Abolint les distincions majestàtiques de rang, la societat perd no tan sols la seva gràcia, sinó també la seva fermesa...

I no hi ha dubte que hauria continuat parlant, si no fos que es va alçar un clam desenfrenat, indignat i despectiu que va ofegar completament la crida d'aquell noble caigut; i ell, finalment, llançant una mirada de desesperació al seu propi pedigrí mig cremat, va recular fins a mesclar-se amb la gentada, content de refugiar-se sota la seva insignificança acabada de descobrir.

—Pot donar gràcies que no l'hi hàgim tirat a ell i tot, a la foguera! —va cridar un personatge grosser, mentre apartava les brases amb el peu—. I, a partir d'ara, que ningú més gosi mostrar cap tros de pergami florit com a certificat per dominar despòticament els seus semblants! Si té força als braços, benvinguda sigui, perquè això ja és una espècie de superioritat. Si té enginy, coratge, seny i força de caràcter, que aquests atributs facin el que puguin per ell. Però, des d'avui, que cap mortal no esperi privilegis ni consideracions pel sot fet d'esgrimir els ossos florits dels seus avantpassats! S'ha acabat aquesta bestiesa.

—I per molts anys —va comentar en veu baixa el seriós observador del meu costat— si no en ve una altra de pitjor a ocupar el seu lloc. Però, sigui com sigui, aquest tipus de bestiesa ja ha viscut prou i de sobres.

Poca ocasió hi va haver per meditar o moralitzar davant les brases d'aquestes venerables deixalles, perquè, abans que estiguessin mig cremades, arribava una altra multitud d'ultramar, amb els vestits purpúris de la reialesa i amb ceptres, esferes i corones de reis i emperadors. Totes aquestes coses havien estat condemnades com a brossa inútil, com a joguines —en el millor dels casos— només adequades a la infància del món, o com a vares per governar-lo i castigar-lo en la seva immaduresa; però per les quals la humanitat universal, consumada ja la seva creixença, no podia sofrir més de ser insultada. Era tal el menyspreu en què ara havien caigut aquestes insígnies reials, que la corona daurada i les túniques de lluentons del rei shakespearia del teatre Drury Lane de Londres havien estat llençades al foc amb tota la resta, sens dubte com una burla als seus germans monarques del gran escenari del món. Feia un efecte estrany veure les joies de la corona d'Anglaterra brillant i espurnejant enmig del foc. Algunes provenien dels temps dels prínceps saxons; altres havien estat adquirides amb immenses rendes, o potser arrabassades dels fronts sense vida dels potentats nadius de l'Hindústan; i ara totes cremaven amb un fulgor enlluernador, com si una estrella hagués caigut allà al mig i s'hagués esmicolat en petits fragments. L'esplendor de l'arruïnada monarquia no es reflectia sinó en aquelles pedres precioses de valor inestimable. Però ja n'hi ha prou d'aquest tema! Seria massa avorrit descriure com el mantell de l'emperador d'Àustria va ser convertit en esca, o com els pilars del tron francès van convertir-se en una pila de carbó impossible de distingir de les de qualsevol altra llenya. Deixeu-me dir només que vaig reconèixer un dels polonesos exiliats atiant la foguera amb el ceptre del tsar de Rússia, que després va llençar a les flames.

—Aquí la pudor de vestits socarrimats és absolutament intolerable —va observar el meu veí, mentre la brisa ens embolcava en el fum d'un guarda-roba reial—. Movem-nos en la direcció del vent, i anem a veure què fan a l'altra banda de la foguera.

Vam donar la volta just a temps de presenciar l'arribada d'una immensa processó de washingtonians —que és com avui dia s'anomenen a si mateixos els devots de l'abstinència— acompanyats de milers de deixebles irlandesos del pare Mathew,⁽¹⁾ amb aquell gran apòstol al davant de tot. Portaven una valuosa contribució a la foguera: ni més ni menys que totes les bótes i barrils de licor del món, que empenyien rodolant a través de la prada.

—Apa, fills meus! —va dir cridant el pare Mathew, quan van ser arran de foc—. Una altra empenta i haurem enllestit la feina! I ara apartem-nos, i a veure com se les heu Satanàs amb el seu propi licor!

I, havent deixat els seus recipients de fusta a l'abast de les flames, la processó es va apartar fins a una

distància prudent i aviat van poder contemplar com esclataven en una flamarada que arribava fins als núvols i semblava que volgués calar foc al mateix cel. Cosa que hauria pogut fer perfectament, perquè allà hi havia totes les existències mundials de beuratges alcohòlics, els quals, en comptes d'encendre una llum frenètica en els ulls de cada borratxo com havien fet fins aleshores, s'elevaven amb un fulgor atordidor que espantava tota la humanitat. Era l'agregat d'aquell foc ferotge, que altrament hauria abrasat els cors de milions de persones. Mentrestant, innumbrables ampolles de vi de gran valor eren llençades a les flames, que n'absorbien voraçment el contingut i, com sol passar amb els borratxos, cada cop se les veia més contentes i ferotges per allò que anaven deglutint. Mai no tornarà a ser tan regalada la set insaciable del dimoni del foc! Aquí hi havia els tresors de famosos *bon vivants* —licors que s'havien gronxat a l'oceà i havien madurat al sol, i durant anys i anys havien estat atresorats en els recers de la terra— i el suc pà·lid, daurat i rogenic de les vinyes més delicades —la collita sencera de Tokay—, tots barrejats en un sol doll amb els fluids més vils de la taverna més corrent i contribuint a fer créixer una mateixa flama. I, mentre s'alçava una espiral gegantina que semblava onejar contra l'arc del firmament i combinar-se amb la llum de les estrelles, la multitud va deixar anar un crit, com si tota l'ampla terra exultés en el seu alliberament d'una maledicció de segles.

Però l'alegria no era universal. Molts consideraven que la vida humana seria més llòbrega que mai quan aquella breu il·luminació s'hagués extingit. Mentre els reformadors feien la seva feina, jo havia pogut sentir protestes esmorteïdes de boca de diversos senyors respectables amb el nas vermell i sabates de malalt de gota; i un noble esparracat, amb una cara que semblava una llar on s'hagués apagat el foc, ara expressava el seu descontentament d'una manera més oberta i atrevida.

—¿De què serveix aquest món —deia l'Últim Bevedor—, si ja no podem estar contents mai més? ¿Què quedarà per consolar les penes i la perplexitat d'un pobre home? ¿Com es podrà escalfar el cor contra els vents freds d'aquesta terra desolada? ¿I què li oferiu, a canvi del consol que li preneu? ¿Com es podran asseure els vells amics a la vora del foc, sense la companyia d'un got reconfortant? Al diable la vostra reforma! Quin món més trist, més fred, més egoista i més vil! Ja no es mereix que hi visqui un home honrat, ara que la bona camaraderia se n'ha anat per sempre!

Aquesta arenga va provocar grans rialles entre els espectadors. Però, per insensat que fos el sentiment, jo no em vaig poder estar de compadir-me de l'estat de desemparament de l'Últim Bevedor, els companys inseparables del qual l'havien deixat a l'estacada, sense una sola ànima que aprovés el seu consum de licor i, certament, sense una gota de licor per consumir. Només que en aquest cas això no era del tot cert, perquè jo havia pogut observar com, en un moment crític, arreplegava una ampolla de conyac de quarta graduació que havia caigut de la foguera i se l'amagava a la butxaca.

A continuació, quan els reformadors es van haver desempallegat dels licors espirituosos i fermentats, el seu fervor els va empènyer a incrementar la foguera amb totes les caixes de te i sacs de cafè de tot el món. I ara arribaven els plantadors de Virgínia amb les seves collites de tabac, les quals, un cop llençades a la pira de la inutilitat, van fer-la créixer fins que va adquirir les dimensions d'una muntanya i va encensar l'ambient amb un perfume tan intens que vaig pensar que ja mai més no tornaria a respirar aire pur. Aquest sacrifici va semblar que espantava els amants del tabac més que cap altre dels que havien presenciat fins aleshores.

—Té, m'han apagat la pipa —va dir un senyor gran, mentre la llençava fastiguejat a les flames—. ¿On anirà a parar aquest món? Tot allò que era agradable i gustós, tot allò que era la sal de la vida, és condemnat per inútil. Ara que han encès la foguera, tant se valdria que tots aquests absurds reformadors s'hi tiressin ells mateixos!

—Tingueu paciència —va replicar un conservador convençut—: tot arribarà. Primer ens hi tiraran a nosaltres, i després s'hi tiraran ells.

De les mesures generals i sistemàtiques de la reforma vaig passar a considerar les aportacions individuals a aquesta foguera memorable. En molts casos, eren unes aportacions d'un caràcter certament divertit. Un pobre home hi va tirar el seu moneder buit, i un altre un feix de bitllets de banc falsificats o insolvents. Unes dames elegants hi tiraven les seves còpies de l'última temporada, juntament amb piles de cintes, blondes de color groc i molts articles de modisteria mig usats, tots els quals van demostrar ser encara més efímers dins

el foc que quan havien estat de moda. Una multitud d'enamorats de tots dos sexes —donzelles o fadrins rebutjats i parelles que s'havien avorrit mútuament— hi van llençar feixos de cartes perfumades i sonets abrandats. Un polític mercenari, havent estat privat del pa amb la pèrdua del càrrec, hi va tirar les dents, que va resultar que eren postisses. El reverend Sydney Smith (2) —que havia travessat l'Atlàntic amb aquest únic propòsit— es va acostar a la foguera amb un somriure amarg i va llençar-hi certs bons cancel·lats, tot i que estaven avalats pel prestigiós segell d'un estat sobirà. Un nen de cinc anys, amb la maduresa prematura dels temps que corren, hi va tirar les seves joguines; un llicenciat universitari, el seu diploma; un apotecari, arruïnat per la divulgació de l'homeopatia, totes les seves existències de pocions i de medicaments; un metge, la seva biblioteca; un rector, els seus antics sermons; i un senyor de la vella escola, el codi d'urbanitat que havia escrit en benefici de la pròxima generació. Una viuda, havent decidit tornar-se a casar, hi va llençar un retrat en miniatura del seu difunt marit. Un jove rebutjat per la seva estimada hauria tirat de bona gana el propi cor a les flames, però no va trobar la manera d'arrencar-se'l del pit. Un escriptor americà, les obres del qual eren desdenyades pel públic, va llençar ploma i paper a la foguera i va decidir entregar-se a alguna altra ocupació menys amarga. Em va sobresaltar una mica sentir un grup de senyores, d'aspecte plenament respectable, que es proposaven tirar a les flames els vestits i els enagos i adoptar la indumentària, així com les maneres, les obligacions, els càrrecs i les responsabilitats del sexe contrari.

No sé fins a quin punt aquesta decisió va ser acollida favorablement, perquè de cop i volta em va cridar l'atenció una pobra noia enganyada i mig delirant que, dient a crits que era l'ésser més insignificant de tots els que existien o havien existit, es volia tirar al foc enmig de tota aquella ruïna d'oripells humans en descomposició. Però un bon home va córrer a rescatar-la.

—Tingues paciència, criatura! —va dir, mentre l'arrencava de l'abraçada ferotge de l'àngel destructor—. Tingues paciència, i acata la voluntat del Cel. Mentre posseeixis una ànima viva, pot ser que tot recuperi la seva frescor inicial. Aquestes coses materials, producte de la fantasia humana, no són bones sinó per ser cremades quan ja s'ha acomplert el seu destí. Però el teu destí és l'eternitat!

—Sí... —va dir la infeliç, el frenesí de la qual ara semblava que s'hagués convertit en un profund abatiment—, sí; però una eternitat sense sol!

Ara corria la veu que es llençarien al foc totes les armes i municions de guerra, exceptuant les existències mundials de pólvora, les quals ja havien estat tirades al mar com la manera més segura de desprendre-se'n. Va semblar que la notícia despertava una gran diversitat d'opinions. L'esperançat filantrop ho va considerar un senyal que el mil·lenni ja havia arribat, mentre que persones d'un altre tarannà, segons les quals la humanitat era una casta de gossos ferotges, van profetitzar que tota l'antiga fermesa, fervor, noblesa, generositat i magnanimitat de la raça desapareixerien, ja que aquestes qualitats, afirmaven, necessitaven sang per alimentar-se. Però van consolar-se amb el convenciment que la proposta d'abolir la guerra no podia ser factible per un temps gaire llarg.

Fos com fos, un sens fi de grans canons, el retronar dels quals havia estat durant molt temps la veu de les batalles —l'artilleria de l'Armada, les bateries de Marlborough i els canons adversaris de Napoleó i de Wellington— van ser arrossegats fins al mig del foc. Amb l'addició contínua de combustibles secs, la foguera havia adquirit tal intensitat que no hi havia ferro ni llautó que s'hi pogués resistir. Era una meravella observar com aquells terribles instruments d'extermini es fonien com joguines de cera. Després, els exèrcits de la terra van començar a desfil·lar al voltant del poderós crematori, amb la seva música militar tocant marxes triomfals, i van tirar-hi els sabres i els mosquetons. Així mateix, els portaestendards van alçar els ulls un moment cap a les seves banderes, totes estripades per forats de bala i amb els noms inscrits de batalles victorioses i, fent-les voleiar per última vegada, van abaixar-les i les van tirar a les flames, que de seguida se'n van apoderar i les van llançar cap amunt, ansioses d'arribar fins als núvols. Acabada aquesta cerimònia, el món es va quedar sense una sola arma a les mans, exceptuant, possiblement, unes quantes armes velles i espases rovellades del rei i altres trofeus de la Revolució que es troben en algunes de les nostres armeries estatals. I ara tots els tambors redoblaven i les trompetes bramaven al mateix temps, com un preludi a la proclamació de la pau universal, anunciant que la glòria ja no es guanyaria mai més amb sang, sinó que a partir d'ara l'objectiu de l'espècie humana seria buscar el més gran bé comú, i que la pràctica del bé, en els futurs annals de la terra, rebria els elogis fins ara destinats al valor. Aquestes bones

notícies van ser promulgades en conseqüència, i van causar una alegria infinita entre aquells que s'havien estremit pels horrors i per l'absurditat de la guerra.

Però vaig veure com un somriure macabre es dibuixava sobre la cara plena de cicatrius d'un vell i majestàtic oficial —per la seva aguerrida figura i el seu ric uniforme militar, podria haver estat un dels famosos mariscals de Napoleó—, el qual, com tots els altres militars del món, acabava de llençar l'espasa que durant mig segle havia estat companya de la seva mà dreta.

—Sí, sí! —va cridar, amb una veu de tro—. Que proclamïn el que vulguin; però al final descobrirem que tota aquesta comèdia no ha fet altra cosa que donar més feina als fabricants d'armes i a les fonderies de canons.

—Però senyor —vaig exclamar jo, atònit—, ¿creieu que la raça humana és capaç de refer mai els passos de la seva antiga bogeria fins al punt de soldar una altra espasa o fondre un altre canó?

—No caldrà —va dir, amb un somriure sorneguer, un que no era benèvol ni creia en la benevolència—. Quan Caïn va voler matar el seu germà, bé prou que va trobar una arma.

—Ja ho veurem —va replicar el veterà comandant—. Tant de bo m'equivoqui; però al meu entendre, i sense voler filosofar sobre la qüestió, la necessitat de la guerra està molt més arrelada del que suposen aquests honrats ciutadans. ¿Com s'entén que, havent-hi un camp per resoldre les disputes menors dels individus, no hi hagi un gran tribunal de justícia per resoldre les dificultats entre nacions? El camp de batalla és l'únic tribunal on es poden dirimir aquests plets!

—Oblideu, general —vaig replicar jo—, que, en aquest estadi avançat de la civilització, la Raó i la Filantropia combinades constituïran de sobres el tribunal que es necessita.

—Ah, sí, ho havia oblidat! —va dir el vell guerrer, mentre s'allunyava ranquejant.

Ara estaven a punt de reforçar la foguera amb materials que fins aleshores s'havien considerat encara més importants pel benestar de la societat que les municions de guerra que ja havíem vist consumir-se. Un cos de reformadors havia viatjat per tota la terra en busca de la maquinària amb què les diverses nacions tenien per costum infligir el càstig de la mort. Un estremiment va recórrer la multitud mentre aquests horribles emblemes eren arrossegats cap al foc. Primer va semblar que fins i tot les flames s'encongien per mostrar la forma i l'artifici assassí de cada un sota la flamarada de llum, la qual, per ella mateixa, era suficient per convèncer la humanitat del llarg i mortal error de les lleis humanes. Aquests antics instruments de crueltat, aquests horribles monstres de la mecànica, aquests invents que semblava que exigissin alguna cosa més que el cor natural de l'home per idear-los, que havien estat amagats en els racons més foscos d'antigues presons i havien inspirat antigues llegendes terrorífiques, apareixien ara a la vista de tothom. Destrals de botxins, amb restes enganxades de sang noble i reial, i una extensa col·lecció de dogals que havien estroncat la respiració de víctimes plebees, eren llençats al foc al mateix temps. Un crit va saludar l'arribada de la guillotina, que va ser empesa cap al foc sobre les mateixes rodes amb què havia recorregut els carrers ensangonats de París. L'aplaudiment més fort, però, proclamant al cel llunyà el triomf de la redempció de la terra, es va sentir en aparèixer la forca. Però un individu d'aspecte sinistre va sortir corrents d'entre la gent i, interposant-se en el camí dels reformadors, es va posar a cridar toscament i a lluitar amb força bruta per aturar-los.

Potser no era tan estrany que l'executador fes els possibles per reivindicar i defensar la maquinària amb la qual ell es guanyava la vida, i altres individus més dignes la mort. Però el més especialment notable va ser comprovar que uns homes d'una esfera molt diferent —fins i tot els d'aquella classe consagrada, a la qual el món tendeix a confiar la seva benevolència— eren de la mateixa opinió que el botxí.

—Quiets, germans! —va cridar un d'ells—. Us deixeu enganyar per una falsa filantropia! No sabeu el que us feu. La forca és un instrument orientat cap al cel! Enretireu-lo, doncs, reverentment, i deixeu-lo allà on era; perquè, si no, el món es precipitarà en la ruïna i en la desolació!

—Endavant, endavant! —cridava un dirigent de la reforma—. A les flames, aquest maleït instrument de la sanguinària política dels homes! ¿Com pot la llei humana inculcar benevolència i amor si persisteix a

esgrimir la força com el seu símbol principal? Una empenta més, bons amics, i el món quedarà redimit del seu error més gran!

Un miler de mans, que altrament haurien sentit repulsió de tocar-la, ara ajudaven a llançar aquella sinistra càrrega amb totes les seves forces fins al centre del furiós crematori. I allà van contemplar com la seva imatge fatal i abominable primer es tornava negra, després es convertia en carbó vermell i finalment en cendres.

—Ben fet! —vaig exclamar jo.

—Sí, ben fet —va contestar, si bé amb menys entusiasme del que jo esperava, el taciturn observador que continuava al meu costat—; ben fet, si el món estigués a l'altura d'aquesta resolució. No obstant, la mort és una idea que no es pot conjurar fàcilment, des de la primitiva innocència fins a aquella altra puresa i perfecció que potser estem destinats a atènyer després de recórrer el cercle complet. Però, en qualsevol cas, està bé que ara provem l'experiment.

—Massa fred! Massa fred! —exclamava, impacient, el jove i abrandat dirigent d'aquest triomf—. Deixem parlar també el cor, a més de l'intel·lecte. I, pel que fa a la maduresa i al progrés, que la humanitat faci sempre allò més elevat, més bo i més noble que hagi estat capaç de percebre en cada època; i això segur que no pot ser ni equivocat ni inoportú!

Ignoro si va ser l'excitació de l'escena, o bé si la bona gent del voltant de la foguera es tornaven realment més il·lustrats a cada moment; però el cas és que ara van procedir a adoptar unes mesures en la consumació de les quals dubto molt que jo estigués preparat per acompanyar-los. Per exemple, alguns van tirar els seus certificats de casament a les flames i es van declarar candidats a una unió més elevada, més sagrada i més àmplia que la que havia subsistit des de l'inici dels temps sota la forma del vincle conjugal. Altres es van precipitar cap a les cambres cuirassades dels bancs i cap als cofres dels rics —tots els quals, en aquesta fatídica ocasió, van ser oberts al primer que arribava— i van portar bales senceres de paper moneda per revifar les flames, i tones de monedes perquè es fonguessin amb la seva intensitat. D'ara endavant, van dir, la benevolència universal, sense monedes ni límits, seria la divisa d'or del món. En saber això, els banquers i els especuladors de borsa van empal·lidir; i un carterista, que havia fet una collita molt bona entre la multitud, va caure a terra víctima d'un desmai mortal. Uns quants empresaris van cremar els seus llibres de comptabilitat, les notes i obligacions dels seus creditors i qualsevol altra prova de deutes contrets per altres, mentre un nombre de persones potser una mica superior satisfesia el seu zel per la reforma amb el sacrifici de qualsevol record incòmode dels seus propis deutes. Llavors es va sentir un crit que deia que havia arribat el moment en què els títols de propietat de terrenys s'havien de tirar a les flames perquè totes les terres del planeta tornessin a mans públiques, de les quals havien estat injustament arrabassades i repartides entre uns quants individus de la manera més injusta. Un altre grup exigia que totes les constitucions escrites, formes de govern establertes, decrets legislatius, llibres d'estatuts i qualsevol altra cosa sobre la qual la invenció humana s'hagués esforçat a estampar-hi les seves lleis arbitràries havien de ser destruïts immediatament, perquè el món pogués tornar a ser tan lliure com el primer home de la creació.

Ignoro si es va fer cap pas definitiu respecte a aquestes propostes, perquè en aquell moment tenien lloc alguns fets que atreïen més de prop la meva simpatia.

—Mireu, mireu quines piles de llibres i pamflets! —cridava un individu que no semblava gaire amant de la literatura—. Ara sí que tindrem una foguera gloriosa!

—Sí senyor —va dir un filòsof modern—. Ara ens deslliurarem de la càrrega del pensament dels morts, que ha pesat tant sobre l'intel·lecte dels vius que els ha tornat incapaços de fer cap esforç eficaç pel seu compte. Molt bé, nois! Cap al foc, tot això! Ara sí que esteu il·lustrant el món!

—Però ¿què serà dels de l'ofici? —va cridar un llibreter frenètic.

—Doncs que acompanyin la seva mercaderia, per descomptat —va observar fredament un escriptor—. Serà una noble pira funerària!

La veritat és que l'espècie humana havia arribat a un estadi de progrés tan superior al que haguessin pogut somiar mai els homes més savis i enginyosos d'èpoques passades, que hauria estat absurd permetre que la terra continués suportant la càrrega dels seus pobres avenços en el camp de la literatura. Així, una minuciosa i exhaustiva investigació havia arrasat les llibreries, les parades de llibreters ambulants, les biblioteques públiques i privades i fins i tot el petit prestatge de llibres al costat de la llar de foc rural, i havia portat tota la massa mundial de paper imprès, relligat o en fulls solts, perquè engrandís el gruix de la nostra il·lustre foguera, que ja tenia les dimensions d'una muntanya. Infòlios densos i gruixuts que contenien els treballs de lexicògrafs, comentaristes i enciclopedistes van ser llençats al foc, i, caient entre les brases amb la pesantor del plom, es van anar convertint en cendres com si fossin fusta podrida. Petits volums francesos ricament daurats del segle passat —entre ells el centenar de títols de Voltaire— van cremar enmig d'un xàfec enlluernador de guspies i petits dolls flamejants, mentre la literatura actual de la mateixa nació, en una foguerada de color blau i vermell, projectava una claror infernal sobre les mirades dels espectadors i els conferia l'aspecte de dimonis bigarrats. Una col·lecció d'històries alemanyes desprenia una flaire de sofre. Els autors clàssics anglesos eren un combustible excel·lent, perquè en general exhibien les propietats de robustos troncs de roure. Les obres de Milton, sobretot, van produir una potent flamarada que es va anar envermellant gradualment fins que es va convertir en un carbó que prometia durar més que gairebé tots els altres materials que hi havia a la foguera. Shakespeare va fer brollar una flama d'una brillantor tan esplèndida que els homes es van haver de protegir els ulls com si tinguessin al davant la glòria meridiana del sol; i ni tan sols quan les obres dels seus propis exegetes van ser tirades al seu damunt va deixar de llançar una resplendor enlluernadora des de sota d'aquella feixuga pila. Estic convençut que encara continua resplendint, amb més fervor que mai.

—Un poeta que pogués encendre una llàntia amb aquesta flama gloriosa —vaig comentar—almenys tindria una bona causa per cremar-se les celles.

—Això és precisament el que els poetes moderns han estat massa inclinats a fer, o almenys a intentar —va contestar un crític—. El principal benefici que es pot esperar d'aquesta conflagració de literatura del passat és sens dubte que els escriptors, a partir d'ara, es vegin obligats a encendre les llànties amb el sol o amb les estrelles.

—Si és que poden arribar tan amunt —vaig dir jo—. Perquè una empresa així requereix un gegant que després pugui repartir la llum entre els homes inferiors. No tothom pot robar el foc del Cel, com va fer Prometeu; però, una vegada ho va haver aconseguit, mil llars van ser il·luminades amb aquell foc.

Vaig quedar molt sorprès de veure fins a quin punt era indefinida la proporció entre la massa física de qualsevol autor i una combustió brillant i prolongada. Per exemple, no hi havia ni un sol volum en quart del segle passat —ni, per descomptat, d'aquest segle— que pogués competir, en aquest particular, amb un petit llibre infantil, de tapes daurades, que contenia les *Melodies de la Mare Ànec*. La *Vida i Mort d'en Cigronet* va resistir molt més que la biografia de Marlborough. I sens dubte un poema èpic, una dotzena de poemes èpics, van convertir-se en cendres blanques abans que l'únic full d'una antiga balada fos ni mig consumit. En més d'un cas, també, quan volums d'aplaudida poesia es mostraven incapaços de produir res millor que un fumet sufocat, una ignorada cançoneta d'algun bard anònim —potser en un racó d'algun diari— s'elevava fins a les estrelles amb una flama tan brillant com la llum que desprenien elles. I, parlant de les propietats de la flama, em va semblar que la poesia de Shelley emetia una claror més pura que gairebé cap altra producció del seu temps, i contrastava bellament amb l'espurneig lívid i espasmòdic i els dolls de vapor negre que sortien arremolinats dels volums de Lord Byron. I, pel que fa a Tom Moore, algunes de les seves cançons desprenien una olor semblant a la d'una pastilla de cremar.

Va interessar-me especialment presenciar la combustió d'autors americans, i vaig anotar escrupolosament, rellotge en mà, l'estona exacta que trigaven la majoria d'aquells llibres barroerament impresos a convertir-se en cendres inidentificables. Però seria injust, i potser perillós i tot, traïr aquests horribles secrets; per això em limitaré a observar que no era invariablement l'autor que estava més sovint en boca del públic el que feia el paper més esplèndid a la foguera. Recordo especialment la gran inflamabilitat que va demostrar un prim volum de poemes d'Ellery Channing; si bé, per dir la veritat, hi havia certs fragments que xiulaven i espetegaven d'una manera molt desagradable. Va passar un fenomen curiós relacionat amb diversos escriptors, tant nadius com estrangers. Els seus llibres, si bé tenien un aspecte altament respectable, en

comptes d'esclatar en una flamarada es van fondre de cop, d'una manera que va demostrar que eren de gel.

Si no fos falta de modèstia esmentar els meus propis llibres, confessaria que els vaig buscar amb paternal interès, però infructuosament. El més probable és que es convertissin en vapor al primer contacte amb l'escalfor; en el millor dels casos, només puc esperar que, discretament, aportessin un parell de trèmules guspises a l'esplendor de la vetllada.

—Ai las, infortunat de mi! —es lamentava un senyor d'aspecte corpulent amb ulleres verdes—. El món ha quedat totalment destruït, i ja no queda cap motiu per continuar vivint! M'han pres el que donava sentit a la meva vida. No trobaré un sol llibre ni per tots els diners del món!

—Això —va comentar el tranquil observador del meu costat— és una rata de biblioteca, un d'aquests homes que han nascut per rosegar pensaments difunts. La seva roba, com podeu veure, és plena de la pols de les biblioteques. No té cap font d'idees interior; i francament, ara que els vells valors han estat abolits, no sé pas què serà d'aquest pobre home. ¿No teniu cap paraula de consol per ell?

—Senyor meu —vaig dir jo, adreçant-me a la desesperada rata de biblioteca—: ¿no és millor la Natura que un llibre? ¿No és més profund el cor humà que qualsevol sistema filosòfic? ¿No és plena aquesta vida de més instrucció que la que els observadors del passat han estat capaços d'escriure en forma de màximes? Animeu-vos! El gran llibre del Temps encara és ben obert davant nostre; i, si el sabem llegir bé, serà per nosaltres un volum de Veritat eterna.

—Oh, els meus llibres, els meus llibres, els meus preciosos llibres impresos! —va reiterar la desolada rata de biblioteca—. La meva única realitat era un volum relligat; i ara no em quedarà ni tan sols un trist pamflet!

De fet, l'últim romanent de la literatura de tots els temps descendia ara sobre la pila en flames, en forma d'un núvol de pamflets de la premsa de Nova York. També això va ser consumit en un tancar i obrir d'ulls, i va deixar la terra, per primera vegada des dels temps de Cadmos, lliure de la plaga de les lletres; un terreny envejable pels autors de la generació següent!

—I... ¿queda res més per fer? —vaig preguntar jo, amb una certa ansietat—. Si no calem foc a la mateixa terra i després som prou valents per llançar-nos a l'espai infinit, no crec que puguem dur la reforma més enllà.

—Esteu immensament equivocat, amic meu —va dir l'observador—. Creieu-me, no es permetrà que el foc s'apagui sense haver-hi afegit un combustible que farà espantar a moltes persones que fins ara han col·laborat de bona gana.

Però va semblar que es produïa una certa relaxació dels esforços per una breu estona, durant la qual, probablement, els dirigents del moviment van rumiar què s'havia de fer a continuació. En aquell interval, un filòsof va llençar la seva teoria a les flames; un sacrifici que els que sabien apreciar-lo van qualificar com el més extraordinari que s'havia fet fins aleshores. La combustió, però, no va ser brillant en absolut. Alguna gent infatigable, negant-se a reposar ni un sol moment, es dedicaven a recollir totes les fulles seques i branquillons caiguts del bosc, amb la qual cosa van proporcionar a la foguera més alçada que mai. Però això no era més que una escena secundària.

—Aquí teniu el nou combustible de què us parlava —va dir el meu veí.

Davant el meu astorament, les persones que ara avançaven cap a l'espai que quedava entorn de la muntanya de foc duien roquets i altres ornaments sacerdotals, mitres, bàculs i una barreja caòtica d'emblemes papistes i protestants, amb els quals semblava que tenien el propòsit de consumir aquest gran Acte de Fe. Creus dels pinacles de velles catedrals eren llençades a la pila, amb tan poc remordiment que era com si la veneració de segles, passant en llarga processó per sota de les elevades torres, no les hagués considerat el més sagrat dels símbols. La pila on les criatures eren consagrades a Déu i els vasos sacramentals d'on la Pietat bevia les sagrades pocions eren abocats a la mateixa destrucció. Potser el que més em va afectar va ser veure, enmig d'aquestes relíquies devotes, fragments dels humils altars i púlpits nus d'ornaments que vaig reconèixer com a procedents dels temples de Nova Anglaterra. A aquells simples

edificis els podrien haver deixat conservar tot el sagrat embelliment que els seus fundadors puritans els havien conferit, encara que la poderosa estructura de Sant Pere hagués enviat les seves restes al foc d'aquest terrible sacrifici. Però vaig pensar que això no eren més que els signes externs de la religió, sens dubte prescindibles, sobretot pels esperits que en coneixien més bé el significat profund.

—Tant se val —vaig dir, sense desanimar-me—. Els camins dels boscos seran les naus de la nostra catedral, i el firmament li farà de sostre. ¿Quina necessitat hi ha d'un sostre terrenal entre la Divinitat i el seu adorador? La nostra fe pot prescindir perfectament de tota la draperia que fins i tot els homes més sants han llençat al seu voltant, i ser encara més sublim en la seva simplicitat.

—És cert —va dir el meu veí—. Però ¿s'aturaran aquí?

El dubte que implicava aquesta pregunta estava ben fonamentat. En la destrucció general de llibres que ja s'ha descrit, un volum sagrat —que quedava fora del catàleg de la literatura humana, i tanmateix, en un cert sentit, l'encapçalava— havia estat salvat de la crema. Però el Tità de la innovació —àngel o dimoni, de naturalesa doble i capaç d'actes adients a tots dos caràcters—, que al principi només havia sacsejat les formes velles i podrides de les coses, ara, pel que semblava, havia posat la seva mà terrible sobre els pilars principals que aguantaven tot l'edifici del nostre estat moral i espiritual. Els habitants de la terra s'havien tornat massa il·lustrats per definir la seva fe en forma de paraules, o per limitar l'espiritual amb qualsevol analogia amb la nostra existència material. Ara les veritats davant les quals el Cel tremolava no eren més que una faula de la infància del món. Per tant, com a sacrifici final de l'error humà, ¿què més faltava per llençar a les brases d'aquella pila horrible si no el Llibre que, si bé era una revelació celestial d'èpoques passades, no era més que una veu que venia d'una esfera inferior en relació amb la raça actual dels homes? I així es va fer! Sobre la pila flamejant de falsedat i de veritats gastades —coses que la terra no havia necessitat mai, o que havia deixat de necessitar, o de les quals, infantilment, s'havia cansat— va caure la feixuga Bíblia de l'església, el gran volum antic que tant de temps havia reposat sobre els coixins del púlpit, i des d'on la veu solemne del pastor havia pronunciat paraules santes en tants dies sants. I allà va anar a parar també la Bíblia familiar que el patriarca, enterrat des de feia temps, havia llegit als seus fills —en èpoques de prosperitat o de penúria, a la vora del foc i sota l'ombra estival del arbre— i havia llegat a les generacions posteriors. I la Bíblia personal, el petit volum que havia estat l'amic de l'ànima d'algun Fill de la Pols castigat per la vida, li havia donat coratge tant si el seu càstig era per la vida com per la mort i li havia donat forces per afrontar l'una i l'altra en la ferma creença en la Immortalitat.

Totes van ser llençades a les flames ferotges i bullicioses, i llavors es va sentir el rugit d'un vent intens a través de la plana; amb un udol desolat, com si fos el lament indignat de la Terra per la pèrdua del sol celestial, el vent va sacsejar la gegantina piràmide de flames i va escampar les cendres d'abominacions mig consumides entre els espectadors.

—Això és terrible! —vaig dir, notant que empal·lidia i observant un canvi similar en els rostres del meu voltant.

—Conserveu el coratge —va contestar l'home amb qui tan sovint havia parlat, i va continuar mirant-se l'espectacle amb una calma singular, com si només li concernís com a espectador—. Conserveu el coratge, però no us alegreu massa; perquè hi ha menys bé i menys mal en l'efecte d'aquesta foguera del que el món pugui estar disposat a creure.

—¿Com pot ser? —vaig exclamar, impacient—. ¿Que no ho ha consumit tot? ¿Que no s'ha empassat, o ha fos, tot apèndix humà o diví del nostre estat mortal que tingués prou substància per rebre els efectes del foc? ¿Ens pot quedar res, demà al matí, que sigui millor o pitjor que una pila de brases i de cendres?

—Ja ho crec que sí —va dir el meu greu amic—. Veniu demà al matí, o quan sigui que la porció combustible de la pila s'hagi consumit tranquil·lament, i trobareu, entre les cendres, tot allò autènticament valuós que hàgiu vist llançar a les flames. Confieu en mi: el món de demà tornarà a enriquir-se amb l'or i els diamants que han estat rebutjats pel món d'avui. Cap veritat no s'haurà destruït, ni estarà tan colgada entre les cendres que no pugui finalment tornar a ser rescatada.

No semblava un pronòstic molt fiable, però em vaig sentir inclinat a creure-me'l; sobretot quan vaig veure,

entre les flames ondulants, un exemplar de les Sagrades Escripures, les pàgines del qual, en comptes d'haver-se ennegrit com l'esca, havien adquirit encara una blancor més enlluernadora en haver estat depurades les empremtes dactilars de la imperfecció humana. Algunes notes i alguns comentaris al marge, és cert, van cedir a la intensitat de la ferotge prova, però sense detriment ni d'una sola síl·laba que hagués sorgit de la ploma de la inspiració.

—Sí, aquí tenim la prova del que dieu —vaig contestar, girant-me cap a l'observador—. Si només allò que és dolent respon a l'acció del foc, aleshores, sens dubte, la conflagració ha estat d'una utilitat inestimable. Però, si no ho he entès malament, heu intimat un dubte sobre la possibilitat que en resulti el benefici que el món n'espera.

—Escolteu les paraules d'aquesta gent benemèrita —va dir ell, assenyalant un grup de davant de la pila flamejant—. Potser us podran ensenyar alguna cosa útil, sense proposar-s'ho.

El grup de persones que ell m'estava indicant es componia d'aquella figura brutal i extremament grollera que tan furiosament havia sortit en defensa de la forca —el botxí, en una paraula—, juntament amb l'Últim Lladre i l'Últim Assassí; tots tres estaven apinyats al voltant de l'Últim Bevedor, que anava fent circular generosament l'ampolla de conyac rescatada de la destrucció general de vins i licors. Aquest grupet festiu semblava totalment enfonsat en el descoratjament, considerant el fet que el món purificat hagués de ser absolutament diferent de l'esfera que ells havien conegut fins ara, i per tant res més que una estança desolada i hostil a senyors de la seva categoria.

—El millor consell per tots nosaltres —va observar el botxí— és que, així que ens hàgim acabat l'última gota de licor, jo us ajudi a tots tres, amics meus, a tenir una fi confortable a l'arbre de més a prop, i llavors em pengi jo mateix a la mateixa branca. Aquest món ja no és per nosaltres.

—Vinga, vinga, senyors! —va dir un personatge de pell fosca que s'havia incorporat al grup; la seva fesomia era certament d'una foscor espantosa, i els ulls li brillaven amb una llum més vermella que la de la foguera—. No estiguen tan deprimits, amics meus: ja vindran dies millors. Hi ha una cosa que aquests saberuts s'han descuidat de llençar al foc, i sense la qual tota la resta de la conflagració no és res en absolut... Sí, encara que haguessin convertit en cendres la mateixa terra!

—¿I què pot ser? —va preguntar, ansiós, l'Últim Assassí.

—¿Què, si no el mateix cor humà? —va dir el desconegut de cara fosca, amb una ganyota portentosa—. I, si no és que troben algun mètode per purificar aquella caverna immunda, en tornaran a sortir totes les formes del mal i de la desgràcia; les mateixes formes, o pitjors encara, que les que ha costat tant reduir a cendres. M'he estat aquí tota aquesta llarguíssima nit, rient-me de tot plegat per sota el nas. Creieu-me, amics, creieu-me: el món encara tornarà a ser el d'abans!

Aquesta breu conversa em va induir a llargues meditacions. Quina Veritat més trista —suposant que fos veritat— que l'esforç de tants segles per trobar la perfecció només hagués servit per convertir l'Home en la riota del Principi del Mal, per la fatal circumstància d'un error a la mateixa arrel de la qüestió! El Cor, el Cor: vet aquí la petita però il·limitada esfera on residia el pecat original, del qual el crim i les desgràcies d'aquest món exterior no eren més que símbols. Purifiqueu aquesta esfera interior, i les múltiples formes del mal que assetgen l'exterior, i que ara semblen les nostres úniques realitats, es convertiran en fantasmes imprecisos i s'esvairan per propi acord. Però, si anem més endins que l'Intel·lecte i lluitem només amb aquell feble instrument per discernir i rectificar allò que està malament, tot el nostre assoliment serà un somni; tan insubstancial, que poc importa si la foguera que tan fidelment he descrit fins aquí va ser el que decidim anomenar un fet real, i una flama que socarrimaria el dit..., o només una radiació fosfòrica i una paràbola del meu propi cervell!

(1) Theobald Mathew (1790-1856), sacerdot i predicador irlandès conegut com «l'apòstol de l'abstinència». El nucli de la seva doctrina era l'abstinència de begudes alcohòliques. El 1849 va anar als Estats Units, on va predicar a 25 estats. (*N. del T.*)

(2) Sydney Smith (1771-1845), canonge de la catedral de Sant Pau de Londres. El 1843 va escriure una carta al Congrés dels Estats Units, protestant perquè l'estat de Pennsilvània havia deixat de pagar els interessos

dels seus bons. (*N. del T.*)

Publicació gentilesa de Quaderns Crema

Traducció de Joan Sellent

Foto de l'autor: Josep Sampol

Categoria : El recuperat

Etiquetes : Joan Sellent, Nathaniel Hawthorne, Pere Antoni Pons

Bloc a WordPress.com.